

Zitting 1981-1982

16 749

Behoud van cultuurbezit

Nr. 6

MEMORIE VAN ANTWOORD

Ontvangen 16 april 1982

Inleiding

Het stemt mij tot voldoening te hebben kunnen vaststellen, dat het aan de Staten-Generaal voorgelegde wetsontwerp in het algemeen met instemming is begroet. Alle fracties hebben overwegend gunstig gereageerd op inhoud en strekking van dat ontwerp. De daarbij gemaakte opmerkingen zijn deels ingekleed in de vorm van vragen deels hebben zij betrekking op naar de mening van die fracties geconstateerde onvolkomenheden. Ik vertrouw die vragen naar bevrediging te kunnen beantwoorden en in goed samenspel met de Kamer eventuele feilen in het ontwerp te kunnen wegnemen.

De leden van de V.V.D.-fractie en van de R.P.F.-fractie vroegen zich af of alleen kunstvoorwerpen of ook andere voorwerpen onder de wet zouden gaan vallen. In dit verband werden door de leden van de C.P.N.-fractie en van de C.D.A.-fractie nog met name archiefbescheiden genoemd, dit naar aanleiding van de bezwaren geuit door de Vereniging van Archivarissen in Nederland tegen het plaatsen van archieven op de lijst van beschermde monumenten.

Het antwoord op deze vragen kan alleen gegeven worden wanneer de vraag van de leden van de G.P.V.-fractie en van de R.P.F.-fractie is beantwoord, namelijk wat onder «nationale cultuur» en «nationaal cultuurbezit» wordt verstaan, en welke de criteria zijn aan de hand waarvan het belang van het voorwerp voor de nationale cultuur wordt bepaald. De leden van de P.v.d.A.-fractie vroegen met name ten aanzien van dit laatste meer duidelijkheid.

«Nationale cultuur» en «nationaal cultuurbezit» (of: nationaal cultureel erfgoed) vormen als het ware de centrale begrippen, waarop de Wet tot Behoud van cultuurbezit is gebaseerd. Terecht dan ook dat een zo duidelijk mogelijke omschrijving van deze begrippen wordt verlangd. De vraag is alleen of dit ook mogelijk is en of het zelfs verstandig is als overheid een strak omschreven cultuurbegrip te hanteren.

Het begrip cultuur wordt immers op zeer verschillende en uiteenlopende manieren omschreven. In feite is dit begrip nog steeds onderwerp van discussie voor historici, antropologen, sociologen, filosofen, enz. Vandaar dat in het wetsontwerp en de memorie van toelichting is gekozen voor een

open formulering, waardoor deze discussie niet bevroren wordt. Derhalve wordt cultuur in het wetsontwerp opgevat in ruime zin als het geheel aan materiële en immateriële voortbrengselen van de mens en de gemeenschap waarin hij leeft: iedere gemeenschap produceert «iets» dat als meer dan de optelsom van de produkten van alle individuen is te beschouwen, een «iets» dat wordt nagelaten aan volgende generaties, dat invloeden ondergaat vanuit andere gemeenschappen en daarop ook zelf invloeden uitoefent. Naast immateriële voortbrengselen als mondeling overgeleverde verhalen zijn er de materiële voortbrengselen in de vorm van boeken, kunstvoorwerpen, archiefbescheiden, wetenschappelijke instrumenten, gereedschappen, door de mens bijeengebrachte en geordende verzamelingen van natuurhistorische objecten, enz., enz. Deze opsomming, die aan die van het UNESCO-verdrag doet denken, is te statisch om als juridische maatstaf in deze wet te dienen.

Cultuur is immers niet statisch, niet iets dat eenmaal gevormd, in dezelfde vorm gehandhaafd blijft, maar dat verandert en groeit, zoals ook een gemeenschap van mensen verandert en groeit. Omdat onze eigen cultuur, ons eigen zijn vandaag de dag, mede door vorige generaties gestalte heeft gekregen, is het een goede zaak wanneer we ons ook bekommeren om de voortbrengselen van die vorige generaties, zoals we ons ook willen omringen met de voortbrengselen van onze eigen samenleving. Immers mede door de confrontatie met de verschillende stadia in onze cultuurontwikkeling zijn wij in staat onze eigen cultuur gestalte te geven.

Musea en archieven zijn onder meer de plaats waar dergelijke confrontaties mogelijk zijn. Daarnaast zijn er andere instellingen waar ontmoetingen tussen heden en verleden mogelijk zijn. En ten slotte zijn er individuele mensen die zich op vaak opmerkelijke wijze bezighouden met hetgeen een samenleving heeft voortgebracht en nog voortbrengt. Die verzamelaars leveren op deze wijze een wezenlijke bijdrage aan de verdere ontwikkeling (en de instandhouding) van onze gemeenschappelijke cultuur. Het is overigens met name in de musea en archieven dat we mogen verwachten ons een beeld te kunnen vormen van onze nationale cultuur. Het streven dient erop gericht te zijn in deze voor iedereen toegankelijke plaatsen een karakteristiek overzicht van de Nederlandse cultuur in al haar facetten bijeen te brengen, zorgvuldig te bewaren en onder de aandacht van het publiek te brengen.

In het algemeen heeft de overheid tot taak datgene wat zich niet in openbare verzamelingen bevindt en dat voor de kennis van de Nederlandse cultuur, maar ook voor de verdere ontwikkeling ervan van grote betekenis is, voor Nederland te behouden, omdat, zoals de leden van de C.P.N.-fractie stellen, «deze voorwerpen verbonden zijn met de eigen geschiedenis, met de eigen en diverse samenstelling van de Nederlandse cultuur». Ik ben mij ervan bewust, dat ook in het voorafgaande het begrip «nationale cultuur» niet duidelijk en zeker niet ondubbelzinnig is omschreven. Dit is evenwel ook niet de taak van de rijksoverheid om reden zoals hiervoor uiteengezet. Bovendien zouden latere generaties, en zelfs nu reeds bepaalde groepen in onze samenleving de overheid het verwijt kunnen maken te eenzijdig te zijn geweest. De Nederlandse samenleving is immers zo complex, alleen al door de diversiteit in streekculturen, geloof, enz., dat een duidelijke vaststelling van het begrip «nationale cultuur» niet mogelijk doch slechts benaderbaar is. Dat is dan ook de achtergrond van de reden, waarom in het ontwerp voor het enumeratieve systeem van een lijst is gekozen. De verwachting is gewettigd, dat het begrip «nationale cultuur» duidelijker gestalte zal krijgen naarmate de praktijk met de toepassing van deze wet groeit. Op deze wijze kan door voortdurende discussie het begrip zich aan de dynamiek van elke lijst aanpassen. Een dynamiek, want met het verstrijken van de tijd veranderen inzichten. Terzijde merk ik bovendien op, dat de samenstelling van de commissie steeds zal veranderen. Voorts kan aan deze discussie en daardoor de meningsvorming een bijdrage worden

geleverd door deskundigen buiten de commissie, aan de hand van de door de commissie voorgestelde lijsten van beschermde voorwerpen en de daarbij gehanteerde criteria. Zo kunnen de adviezen van de commissie uitmonden in lijsten, «die aldoende steeds meer hun onderlinge samenhang en de criteria waarop zij gebaseerd zijn, zullen tonen en zo elk volgend advies meer voorspelbaar zullen maken».

De commissie, welke zal fungeren als een subcommissie van de Rijkscommissie voor de Musea, zal evenals de rijkscommissie bestaan uit deskundigen die in brede kring als zodanig worden erkend. Ik verwacht dat zij in staat zullen zijn de criteria voor het plaatsen van voorwerpen op de lijst met de grootst mogelijke zorgvuldigheid en met een kritische geest te formuleren.

De leden van de D'66-fractie merken terecht op dat een voorwerp beter veilig en goed toegankelijk in een buitenlands museum kan zijn, dan slecht verzorgd en onbekend in een binnenhuis in het land van herkomst. Zij voegen daaraan toe dat ook uit een oogpunt van veiligheid en toegankelijkheid een zekere spreiding van cultuurgoederen over de wereld wenselijk is. Met beide opmerkingen kan ik het eens zijn. Ik meen dan ook dat door de voorgestelde wet de spreiding van Nederlandse cultuur buiten onze grenzen niet meer dan noodzakelijk belemmerd mag worden. Een beperkte lijst van beschermde voorwerpen verdient mijns inziens ook om deze redenen de voorkeur boven een algeheel uitvoerverbod van cultuurgoederen.

De fractie van het G.P.V. acht het niet eenvoudig de praktische betekenis van de voorgestelde regeling te beoordelen wegens de vaagheid en algemeenheid van het begrip cultuurbezit en verwante terreinen. De term vaagheid voor rekening van deze fractie latende, meen ik wel te kunnen beamen, dat het begrip voor de concrete toepassing van een wettelijke regeling de nodige moeilijkheden oplevert. Juist om die reden zullen de objecten, waarom het in die regeling gaat, via de lijst een uiterst concrete aanduiding krijgen.

De principiële vraag naar de grondslag van de overheidstaak op dit gebied beantwoord ik in die zin, dat deze taak eerder voorwaarden scheppend en beschermend is dan dat het de taak van de overheid zou kunnen zijn voortbrengselen van onze hedendaagse samenleving tot cultuurgoederen te bestempelen. Het is nl. niet denkbeeldig dat door het op de lijst van beschermde voorwerpen plaatsen van moderne kunstwerken de indruk wordt gewekt dat de rijksoverheid op die wijze een voorkeur voor bepaalde aspecten of tendensen in de hedendaagse kunst kenbaar wil maken, en derhalve – indirect – toch sturend optreedt. Immers, plaatsing op de lijst betekent dat de overheid de eminente betekenis van een voorwerp voor de (ontwikkeling van de) Nederlandse cultuur onderstreept. Ik meen dan ook dat om deze redenen ten aanzien van het op de lijst van beschermde voorwerpen plaatsen van kunstvoorwerpen jonger dan 30 à 25 jaar tenminste dezelfde terughoudendheid is geboden als overigens gebruikelijk is.

De vragen van de G.P.V.-fractie over de eigen visie van de overheid op het eigene van onze nationale cultuur en geschiedenis hebben in het inleidende algemene betoog reeds hun beantwoording gevonden. Of de daar ontwikkelde gezichtspunten de vrees voor een marktverstoringe werking van het ontwerp bij de kunsthandel zouden kunnen wegnemen vermag ik niet te bevroeden. Ik mag erop wijzen, dat de kunsthandel zelf bij het bepalen van zijn werkterrein waarschijnlijk met precies dezelfde problematiek te maken heeft, als waarvan hier sprake is.

Behoeftte aan beschermende maatregelen

a. Gevaren voor verdwijning van het culturele erfgoed

De leden van de R.P.F.-fractie vragen waarom tot op heden een sluitende wetgeving op het onderhavige terrein heeft ontbroken.

De aanleiding tot overheidsingrijpen ontstond na de tweede wereldoorlog, toen economische motieven kunstobjecten tot een geliefd beleggingsobject deden groeien, bij voorbeeld ter camouflages van verkregen oorlogswinsten of ter ontduiking van de strenge regelen die toen aan het internationaal geldverkeer werden gesteld. Het behoeft dan ook geen verwondering te wekken, dat de beperkingen, die toen in de handel in deze objecten werden gesteld, in de deviezenwetgeving waren opgenomen. Deze economische impulsen werden nog versterkt door de groei van het besef, dat kunstvoorwerpen redelijk waardebestendig zijn, zodat zij een veilig onderkomen gingen vormen voor hen, die hun kapitaal voor inflatie wilden vrijwaren. Met het vrijer worden van het internationale betalingsverkeer ging dat op den duur zelfs de aanvankelijke motivering vervangen.

Bovendien werd op internationaal gebied een ontwikkeling ingezet, die sterk de nadruk ging leggen op het handhaven van de cultuurvoortbrengselen in de zetting van hun eigen bestaansbron. Deze ontwikkeling, die vooral vanuit de landen in de Derde Wereld in gang werd gezet, leidde eveneens tot een voortdurende aandrang tot nationale wetgeving, die in het UNESCO-verdrag inzake de in- en uitvoer van cultuurvoortbrengselen een eerste poging onderging om de nationale wetgeving in onderlinge internationale samenwerking te ondersteunen.

b. *Deviezenbesluit 1945/Deviezenbeschikking uitvoer kunstschaten 1977*

Tijdelijke regeling.

Leden van verscheidene fracties vroegen zich af welke maatregelen de Regering heeft genomen om de onbelemmerde uitvoer van belangrijke cultuurgoederen tegen te gaan, nu per 1 mei 1981 de Deviezenbeschikking uitvoer kunstschaten 1977 is komen te vervallen.

Voorafgaand aan het vervallen van de Deviezenbeschikking en het inwerking treden van de Wet Financiële Betrekkingen Buitenland zijn door mijn ambtsvoorganger in overleg met de Ministers van Financiën en Economische Zaken de mogelijkheden onderzocht tijdelijke maatregelen te treffen. Met name werd bekeken of het mogelijk was tijdelijke maatregelen af te kondigen binnen het kader van de Wet Financiële Betrekkingen Buitenland, alsook binnen het kader van de In- en Uitvoerwet, artikel 2. In beide gevallen werd het echter niet juist geacht deze wetten zodanig te interpreteren dat hiermee de uitvoer van kunstschaten aan banden kon worden gelegd. Tevens heeft mijn voorganger de Minister van Financiën meermalen gevraagd de Wet Financiële Betrekkingen Buitenland vooralsnog niet in werking te laten treden, dit mede in verband met de verwachting van mijn voorganger dat het wetsontwerp spoedig aan de Tweede Kamer ter behandeling kon worden aangeboden en ook met enige spoed behandeld zou worden. Hierop is ook verscheidene keren positief gereageerd. Uiteindelijk echter meende de Minister van Financiën de inwerkingtreding van deze wet niet langer te mogen uitstellen dan tot 1 mei 1981, daar immers deze wet reeds op 1 juli 1980 in het Staatsblad was gepubliceerd. Dit had tot gevolg dat per 1 mei 1981 ook de Deviezenbeschikking kwam te vervallen.

Ten slotte heeft mijn voorganger bestudeerd of het zinvol was een tijdelijke wettelijke regeling te ontwerpen. Het probleem hierbij was, dat men zich kan afvragen of een tijdelijke regeling, met een inhoud min of meer conform de Deviezenbeschikking uitvoer kunstschaten 1977, wel het meest geëigende instrument is om de uitvoer van belangrijke cultuurgoederen te voorkomen. Dit te meer daar het onderhavige wetsontwerp uitgaat van een beperkte lijst van objecten. De enige mogelijkheid om werkelijk belangrijke cultuurgoederen in Nederland te houden zou het aanleggen van een tijdelijke lijst van beschermde voorwerpen zijn geweest. Dit zou echter ongetwijfeld tot onzorgvuldigheid hebben geleid, hetgeen juist voorkomen moet worden. Ook zou zulks het vertrouwen in het onderhavige wetsontwerp niet ten goede zijn gekomen. Uiteraard roept dit de vraag op, waarom de Regering eerst nu het ontwerp van wet tot behoud

van Cultuurbezit heeft ingediend. De lotgevallen van de onderscheidene voorontwerpen hebben geleid tot een lange voorgeschiedenis, waarbij het streven naar een wetsontwerp hetwelk de eigenaren van cultuurgoederen zo min mogelijk in hun bewegingsvrijheid worden belemmerd, een belangrijke rol speelde. De memorie van toelichting geeft daarvan een uitvoerig overzicht.

Op de vraag van de leden van de C.P.N.-fractie of er een inventarisatie bestaat van Nederlandse kunstschaten, die zich mogelijk in de collectie-Menten in Ierland bevinden, moet ik ontkennend antwoorden.

Een becijfering van de omvang van het verlies voor Nederland aan kunstschaten gedurende de periode van 1940–1945 valt niet te geven. De Nederlandse overheid heeft nog steeds haar aandacht sterk gericht op elke tijding, die zou kunnen wijzen op het opduiken van kunst, die in genoemde periode is geroofd. In dit verband is het wellicht van belang te vermelden, dat de uit Duitsland teruggevoerde culturele goederen door het Commissariaat-Generaal voor de Recuperatie werden overgedragen aan de «Stichting Nederlands Kunstbezit». Deze, reeds tijdens de bezetting ontworpen stichting, werd op 11 juli 1945 opgericht met de volgende taken:

1. het beheren van het vijandelijk kunstbezit. Deze taak is in het begin van 1948 aan het Nederlandse Beheersinstituut overgedragen;

2. de opsporing in het buitenland van de geroofde kunstvoorwerpen. Deze taak werd op 1 juni 1949 door het Bureau Herstelbetalings- en Recuperatiegoederen overgenomen;

3. het beheer van de uit het buitenland teruggevoerde goederen. Het Bureau Herstelbetalings- en Recuperatiegoederen heeft op 1 juli 1950 deze taak van de stichting overgenomen, waarna de stichting geliquideerd kon worden.

De gerestitueerde kunstvoorwerpen bestonden uit schilderijen, tekeningen, kunstnijverheidsvoorwerpen (keramiek, beelden, brons e.d.), meubelen, tapijten en bibliotheken.

Ruim 40 000 schilderijen, ongeveer 400 tapijten, duizend meubelen, en enige tienduizenden kunstnijverheidsvoorwerpen, alsmede enige scheeps- en wagonladingen boeken werden in beheer genomen; tevens moeten hier nog bij geteld worden enige duizenden voorwerpen behorende tot de Collecties Mannheimer, Gutmann en Lanz.

Bij het rechtsherstel was het vaak zeer moeilijk nog vast te stellen of de kunstvoorwerpen onder dwang waren afgestaan en of er een contra-prestatie was gegeven.

Om de benadeelden zoveel mogelijk in de gelegenheid te stellen aanspraken geldend te maken, zijn successievelijk alle voorwerpen geëxposeerd.

c. Internationale ontwikkelingen

Verband met de UNESCO-conventie

De leden van de P.v.d.A.-fractie en van de G.P.V.-fractie stellen de vraag of het onderhavige wetsvoorstel ook gezien kan worden als een uitvoeringsmaatregel ingevolge het UNESCO-verdrag van 17 november 1980. Afgezien van artikel 6 van het ontwerp moet deze vraag ontkennend beantwoord worden. Het ligt in het voornemen een afzonderlijke wet bij de volksvertegenwoordiging in te dienen, die overeenkomstig de bedoelingen van genoemd verdrag in hoofdzaak regels zal bevatten volgens welke uit buitenlandse musea en openbare gebouwen ontvreemde voorwerpen, die hier te lande zijn geïmporteerd, naar het land van herkomst kunnen terugkeren. Daartoe zullen in dat wetsontwerp enige speciale voorzieningen van burgerrechtelijke aard moeten worden getroffen. Inpassing daarvan in het Nederlandse burgerlijke recht kost het nodige hoofdbreken en vergt daarom tijd. Helaas rust de verplichting tot het teruggeleiden van uit verdragstaten ontvreemde cultuurvoorwerpen alleen op die voorwerpen, die uit een

museum of uit een godsdienstig of wereldlijk openbaar monument zijn ontvreemd (artikel 7, onder b, van het verdrag). Uitbreiding van deze plicht tot alle voorwerpen, die de verdragsstaten als hun onvervreemdbaar nationaal cultuurbezit beschouwen, heeft destijds geen meerderheid van de algemene vergadering van de UNESCO kunnen verwerven. De toetreding tot dat verdrag hoopt de Regering spoedig na de inwerkingtreding van het onderhavige wetsvoorstel in de Kamer aan de orde te stellen. De volgorde van indienen van deze voorstellen van wet – dit in antwoord op een daaromtrent door de G.P.V.-fractie gestelde vraag – berust alleen op de omstandigheid, dat het onderhavige wetsvoorstel geen bijzondere burger-rechtelijke problemen oproep en bovendien urgenter was door de indiening van de inmiddels van kracht geworden wet inzake de financiële betrekkingen met het buitenland. (Wet van 28 mei 1980, artikel 321) Tevens moge het duidelijk zijn, dat beide wetsvoorstellen een van elkaar verschillend karakter dragen, al hebben zij betrekking op verwante onderwerpen.

d. Wetgeving in het buitenland

De leden van de R.P.F.-fractie zijn geïnteresseerd in het functioneren van de wettelijke bepalingen in het buitenland. Over het algemeen blijken de resultaten aldaar zeer bevredigend. Als voorbeeld enig cijfermateriaal met betrekking tot Frankrijk. De Franse douane ontdekte in 1976 514 zaken betreffende illegale export van kunstvoorwerpen ter waarde van 43 mln. franken, in 1977 428 zaken ter waarde van 30 mln. en in 1978 402 zaken ter waarde van 40 mln. In 1979 spoorde de douane tevens zeer waardevolle kunstwerken op zoals litho's van Toulouse Lautrec, een schilderij van De Vlaminck en een schilderij van Cézanne.

De rigoureuze toepassing van de Britse regeling heeft Nederland aan den lijve ondervonden, toen de uitvoer van een zilveren schaal van Hendrik van Vianen, die door het Rijksmuseum werd aangekocht, door de Britse douane werd tegengehouden. Er moet echter wel in het oog gehouden worden dat de buitenlandse wetgeving meestal uitgaat van exportbeperkende/-verbiedende maatregelen, in tegenstelling tot het wetsontwerp, zodat vergelijking geen zuiver beeld zal opleveren van het toekomstige functioneren van het wetsontwerp.

V. Het gekozen stelsel

a. Aanwijzing van beschermde voorwerpen

Ik ben met de leden van de fractie van de P.v.d.A. van mening, dat met de belangen van hen, wier eigendommen op de lijst zullen worden geplaatst zorgvuldig moet worden omgesprongen. Ik meen dat het ontwerp te dien aanzien een evenwichtige regeling bevat, die de beslissingsbevoegdheid van de inspecteur of de Minister aan een toetsing van een onafhankelijk rechterlijk orgaan onderwerpt. Natuurlijk zal evenzeer van belang blijven op welke wijze de toepassing van de wet bestuurlijk wordt voorbereid en begeleid. Ik vertrouw, dat de ter beschikking staande deskundigheid en betrokkenheid van allen die een taak hebben bij de uitvoering van deze wet een voldoende waarborg voor een wijze benadering van de gehele materie vormen. Zulks zal mede een gunstige beïnvloeding mogelijk maken op de te vrezen neiging om cultuurgoederen zo snel mogelijk – al of niet heimelijk – naar het buitenland over te brengen.

Het bestaan, het belang en de traditie van de kunsthandel hier te lande worden door mij evenals door de leden van de V.V.D.-fractie erkend. Aan die leden kan ik verzekeren, dat het geenszins in de bedoeling van het wetsontwerp ligt het belang van die handel aan te tasten noch ook een verkapt staatstoezicht op de kunsthandel te bevorderen. Juist ook om een dergelijk toezicht te vermijden en om – zoals reeds elders in schriftelijke stukken betoogd – de spreiding van de Nederlandse cultuur buiten de landsgrenzen niet al te zeer te belemmeren, is een beperkte lijst van beschermde voorwerpen te prefereren boven een algemeen uitvoerverbod.

Ten aanzien van de door deze leden opgeworpen vraag, wat de gevolgen zijn van de waardevermindering ten gevolge van plaatsing van een voorwerp op de lijst, merk ik op, dat waardevermindering op zich zelf aan twijfel onderhevig is. Ik kan mij zelfs voorstellen, dat een transactie tegen een (te) lage prijs moeilijk denkbaar wordt nu immers de overheid bij elke transactie met betrekking tot een beschermd goed via de procedure van de artikelen 10 t/m 13 van het wetsontwerp, een derde partij kan worden. De transactie zal immers overeenkomstig artikel 7 moeten worden gemeld, waarbij het maken van bezwaar en dienovereenkomstig aankoop door de overheid tot de mogelijkheden behoort. De wetenschap, dat de overheid tegen dezelfde prijs zal moeten aankopen als in de overeenkomst is bedongen, doet mijns inziens geen lage prijszetting verwachten. Valt een bezwaar van de Minister eventueel niet te verwachten, dan zal die wetenschap eveneens een vrijere opstelling van partijen ten aanzien van de prijsbepaling meebrengen.

De leden van de fractie van D'66 signaleren nog de mogelijkheid, dat eigenaren van voorwerpen, die naar verwachting voor plaatsing op de lijst in aanmerking zouden komen, thans eerder geneigd zouden worden die voorwerpen langs geruisloze wegen te trachten te verkopen of in het algemeen aan de openbaarheid te onttrekken. Ik kan niet ontkennen dat dit gevaar, dat overigens kleeft aan elke wettelijke regeling op dit gebied, bestaat. Bij afweging daarvan tegen het gevaar, dat bij ontbreken van enigerlei regeling belangrijke onderdelen van onze cultuur voorgoed voor de Nederlandse samenleving verloren zullen gaan dacht ik, dat niettemin de balans duidelijk ten gunste van een regeling als de onderhavige zal moeten doorslaan.

De aan het woord zijnde leden vervolgen hun betoog met het opperen van de mogelijkheid van belastingfaciliteiten bij verwerving of van subsidies voor onderhoud, waarvan voorwaarden ten aanzien van toegankelijkheid en veiligheid zouden moeten worden verbonden.

Ik acht de hier ontvouwde ideeën uit hun aard zeer aantrekkelijk. De verwezenlijking ervan zou ik echter nauw willen laten aansluiten bij soortgelijke gedachten, die ten aanzien van de bescherming van onroerende monumenten bestaan. De fiscale begunstiging, zoals die bij voorbeeld ook reeds gestalte heeft gekregen ten aanzien van natuurmonumenten (Natuurschoonwet, regeling bosbijdragen particulieren) zal onderwerp van overleg moeten uitmaken met de Minister van Financiën. De parallel met de begunstiging van onroerende monumenten is uit een oogpunt van gelijke rechtsbedoeling immers onontkoombaar.

Overigens heeft de indiener van het wetsontwerp op blz. 8 van de memorie van toelichting reeds te kennen gegeven, dat bijdragen in restauratiekosten kunnen worden verstrekt. Aan de fractie van het G.P.V. kan worden geantwoord, dat deze uitspraak voor zover thans valt te voorzien geen verandering van de bestaande subsidiestroom zal meebrengen. Met betrekking tot de vragen van de C.P.N.-fractie over de wijze van vaststelling van de lijst en de bekendmaking van veranderingen in de lijst moge wat betreft de wijze van vaststelling worden verwezen naar het ter zake op blz. 9 van de memorie van toelichting geleverde betoog. Wat betreft de bekendmaking van veranderingen in de lijst veroorloof ik mij kortheidshalve te verwijzen naar artikel 3, de eerste twee leden, van het ontwerp.

Aan deze leden kan voorts worden geantwoord, dat voorwerpen, die voorkomen in een veilingcatalogus, als elk ander voorwerp, dat tot ons nationaal cultuurbezit moet worden gerekend, op de lijst zullen kunnen worden geplaatst. Ik verwijs in dit verband naar de toelichting bij artikel 2.

Met de uitspraak in de memorie van toelichting, dat de rijksinspecteur voor roerende monumenten een oog in het zeil zal moeten houden wordt niets anders bedoeld, dan de opdracht, die hij via het eerste lid van artikel 7 heeft gekregen, de melding van de daar genoemde handelingen te ontvangen

en te registreren. Daardoor slechts zal hij de lijst-voorwerpen in hun loop kunnen volgen en dienovereenkomstig een overzicht daarover kunnen behouden. Dit zal echter slechts mogelijk zijn bij een niet al te grote omvang van de lijst. Aldus moet het G.P.V. de door hen aangehaalde passage uit de memorie van toelichting verstaan. Aan de G.P.V.-fractie kan worden geantwoord, dat de vergemakkelijking van de opsporing van de beschermde voorwerpen door de meldingsplicht is te beredeneren vanuit de gezichtshoek, dat door de inhoud van die plicht, zoals die in artikel 7, eerste lid, van het ontwerp wordt beschreven, de «omloop» van zulk een voorwerp nauwlettend kan worden gevolgd. Dit alsmede de gedetailleerde omschrijving (vaak met foto) in de lijst zal het makkelijker maken een gestolen voorwerp te achterhalen. Daarnaast zal buiten de in de memorie van toelichting op blz. 8, voorlaatste alinea, omschreven bescherming, van een extra bescherming – anders dan via de strafrechtelijke of civielrechtelijke weg – niet kunnen worden gesproken.

Door de leden van de fractie van de R.P.F. is gevraagd inzicht te geven in de omvang van de kunstdiefstallen in ons land. Sinds 1 juli 1979 bestaat de kunst- en antiekdiefstallencentrale als onderdeel van de Centrale Recherche Informatiedienst. De hierna volgende gegevens zijn ontleend aan de jaarverslagen over 1979 en 1980 van die dienst:

Aantal diefstallen van kunstvoorwerpen

	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
Uit particuliere woningen	331	434	809	1025	1225	1226	1188
Uit kerken	2	15	14	26	21	22	13
Uit musea	3	18	13	18	22	9	26
Uit openbare gebouwen (gemeentehuizen, ministeries e.d.)				37	56	23	15

Aantal ontvreemde schilderijen

1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
369	573	799	973	867	776	796

In ons land gepleegde diefstallen in 1980

Uit particuliere woningen	1002
Uit kerken	29
Uit musea	30
Uit openbare gebouwen	13

	1979	1980
Schilderijen	1179	796
Beelden	201	127
Geschriften	43	54
Klokken	460	534
Antieke wapens	24	29
Zilver (incl. partijen)	97	110
Porselein	49	43
Munten	47	63
Tegels	42	36

b. Samenstelling van de lijst

De leden van de fracties van het C.D.A., de C.P.N. en het G.P.V. vragen of het in de bedoeling van de Regering ligt ook archiefstukken onder de werking van de onderhavige wet te doen vallen. Ik kan hierop antwoorden, dat het althans niet in de bedoeling van de Regering ligt archiefstukken van de werking van de wet uit te sluiten. Deze genuanceerde beantwoording wil ik graag aan de hand van het adres van de Vereniging van Archivarissen in Nederland nader verduidelijken.

Deze vereniging heeft zich immers tot de Tweede Kamer gewend met een adres, dat erop is gericht een uitspraak te verkrijgen over de werkings-sfeer van de Wet behoud cultuurbezit in die zin, dat deze zich niet uitstrekt over archieven. Zij motiveert dit adres in de eerste plaats door erop te wijzen, dat de persoonlijke archieven «res sacrae et extra commercium» zijn, waarop de overheid geen greep behoort te hebben. Ieder behoort het recht te hebben zelf te beslissen wat van het archief behoort te worden behouden en wat niet. Ik kan dit betoog in zoverre onderschrijven, dat archieven soms stukken van zeer persoonlijke aard bevatten, wat de overheid op dit terrein tot grote behoedzaamheid maant. Ook is juist, dat vele archivalia in het handelsverkeer weinig of geen waarde hebben (hetgeen iets anders is dan de stelling, dat zij extra commercium zouden zijn). Deze uitgangspunten zijn steeds mede bepalend geweest bij de vormgeving aan het archiefbeleid. Zij mogen echter niet het oog doen sluiten voor de werkelijkheid dat naarmate het cultureel-wetenschappelijke belang van een archiefstuk toeneemt de belangstelling daarvoor buiten de wetenschappelijke kringen – met inbegrip van die van de archiefdeskundigen – groeit, waardoor een economische waarde ontstaat die het tot een handelsobject kan maken. Indien het stuk dan van een nationale betekenis is, moet de overheid op dat moment waakzaam zijn opdat het door verkoop niet voorgoed buiten de Nederlandse cultuurgemeenschap geraakt. Het is onjuist voorgesteld dit aan te duiden als het verkrijgen van een greep op de particuliere archieven.

Het ontwerp, eenmaal wet geworden, zal derhalve slechts toepassing gaan krijgen, als de hier bedoelde zaken feitelijk buiten de landsgrenzen dreigen te geraken. Het maken van bezwaar met name tegen enigerlei transactie onder bezwarende titel is het teken, dat de overheid eveneens in de markt treedt. Het beslissingsrecht van de rechthebbende over behoud van het stuk wordt daardoor niet aangetast: door een besluit tot verkoop heeft hij immers reeds voor het voortbestaan daarvan gekozen, zij het dan niet altijd voor de nationale cultuur. Bovendien blijft hij vrij om het stuk niet aan de overheid te verkopen, maar het alsnog zelf te behouden. Hetgeen zelfs een recht tot vernietiging ervan insluit. De plicht van artikel 4 van de Archiefwet 1962 (die overigens alleen bestaat met betrekking tot uit de openbare archieven verdwaalde of daarvoor bestemde bescheiden) tot het gedogen van kopiëren wordt onverlet gelaten: de regeling van het ontwerp bevat daarop slechts een aanvulling voor die – wel uitzondering blijvende – gevallen, dat de originele archiefstukken als zodanig voor ons nationale cultuurbezit mede uit museale en visuele overweging onvervangbaar moeten worden geacht. Ik moet hieraan toevoegen, dat het niet juist is, dat het thans behandelde wetsontwerp een wijziging zou betekenen van het in de Eerste Kamer der Staten-Generaal ingenomen standpunt ten aanzien van de oorspronkelijke versie van het huidige artikel 4 van de Archiefwet 1962. Dit artikel werd immers door de Eerste Kamer slechts afgewezen op grond van het ontbreken van een schadevergoedingsregeling bij de plicht tot het afstaan van bescheiden ten behoeve van openbare archieven. Het thans voorliggende wetsontwerp bevat geen plicht tot het afstaan van bescheiden en daarnaast juist een uitvoerige regeling van eventuele schade als gevolg van toepassing van de wet. Ook overigens kan ik geen directe samenhang ontdekken tussen de plicht om het vervaardigen van kopieën te gedogen, zoals in artikel 4 van de Archiefwet 1962 wordt verwoord en de meldingsplicht van artikel 7 van het onderhavige ontwerp.

Op grond van het vorenstaande betoog kan ik het evenmin eens zijn met de stelling, dat het onderhavige wetsontwerp eenmaal wet geworden, een doorkruising zou kunnen gaan betekenen van het acquisitiebeleid van de onderscheidene overheidsarchieven. Het vormt integendeel een logische aanvulling erop, juist voor de gevallen, dat dit acquisitiebeleid dreigt te falen doordat materiële overwegingen de idealistische motieven, waarop dit beleid steunt, gaan overschaduwen.

Het is mij niet duidelijk, hoe de vereniging enerzijds de vrees kan uitspreken dat de bepalingen van het ontwerp, wet geworden, remmend zouden kunnen werken op de bereidheid archieven gratis aan openbare archiefbe- waarplaatsen af te staan, terwijl zij anderzijds een handel in – en een export van archivalia ontkent. Immers, als er inderdaad weinig of geen handel is, zal men ook geen verwachtingen daarop gaan baseren. En in de uitzonderlijke gevallen, dat een archiefstuk enigerlei marktwaarde zou gaan vertegenwoor- digen zou de Archiefwet 1962 niet toereikend zijn, terwijl het onderhavige wetsvoorstel daarvoor juist een oplossing biedt. De hieraan toegevoegde argumentering van de vereniging, dat het ontwerp geen rekening houdt met de mogelijkheid van reproductie bij wegvoeren van archivalia naar het buitenland kan op grond van het vorenstaande evenmin reden vormen voor het uitsluiten van archiefstukken. De wet houdt met die mogelijkheid overigens wel rekening. Zij kan immers gerealiseerd worden door middel van het stellen van een voorwaarde bij het verlenen van een verklaring van geen bezwaar tot het wegvoeren naar het buitenland.

Ten slotte voert de vereniging nog aan, dat er verscheidene archieven of delen daarvan zijn, die een «joint heritage» vormen. Onder erkenning van de juistheid van het daaraan verbonden betoog acht ik de daarin aangevoerde argumenten eerder in aanmerking komen bij de discussie over een al of niet op de lijst plaatsen van een bepaald stuk dan als motivering voor het uitsluiten voor de gehele categorie van archiefstukken als cultuurgoederen van de werking van de voorgestelde wet. Ik mag in dit verband er nog de aandacht op vestigen, dat in het UNESCO-verdrag archiefstukken onder het begrip «cultural property» worden gerekend, zodat uitvoering van dat verdrag een wettelijke regeling noodzakelijk maakt, waarin deze goederen eveneens zullen moeten worden betrokken.

De hiervoren neergeschreven beschouwingen kunnen voor het overgrote deel ook worden toegepast op het advies van de Archiefraad, op 25 februari jl. aan mij uitgebracht. Uit die beschouwingen zal immers duidelijk zijn geworden, dat met de voorgestelde wet bepaald niet wordt beoogd de primaire verantwoordelijkheid voor archiefstukken uit particuliere archieven elders te leggen dan bij particulieren zelf; evenmin dat er sprake zou zijn van een wettelijke maatregel met betrekking tot beheer of bestemming van particuliere archieven. Het wettelijke systeem werkt niet dwingend, doch slechts verhinderend. Met name bedoel ik daarmee aan te duiden, dat de overheid geen enkele dwang op het oog heeft met betrekking tot het afstaan van particuliere archiefstukken aan de openbare archieven. Het door de Archiefraad geopperde «droit de préemption» is in feite door het wetsvoorstel verwezenlijkt, zij het dat de wet dat uitbreidt tot de onderhandse verkoop. Daar staat echter tegenover, dat de Staat slechts onder in de wet strikt geformuleerde voorwaarden van dit recht gebruik kan maken, waarbij ik vooral de regeling noem, neergelegd in artikel 4, dat de wet slechts met instemming van de eigenaar kan worden toegepast, als deze zelf de vervaardiger van het archiefstuk is of diens erfgenaam enz.

Opgemerkt zij nog, dat een compleet archief, dat van nationaal-cultureel belang zou zijn slechts als verzameling op de lijst zal kunnen worden geplaatst en daarop dan ook de bepaling inzake de plaatsing op de lijst van verzamelingen toepasselijk zal zijn.

Vrijwel alle fracties vragen naar de normen, die de grondslag zullen vormen voor de plaatsing van een cultuurgoed op de lijst. Bij de keuze van het wettelijk systeem heeft de mogelijkheid respectievelijk de onmogelijkheid

deze normen op te stellen een bepalende rol gespeeld. Alle bij het vooroverleg betrokkenen kwamen in de loop van het beraad tot de conclusie, dat de waarde van elk cultuurgoed afzonderlijk voor het nationale cultuurbezit op zijn eigen merites moet worden beoordeeld. Vanuit dat gezichtspunt redenerend, ontkomt men niet aan de noodzaak individuele aanwijzing als oplossing te kiezen, waardoor de lijst van beschermde voorwerpen is ontstaan. Het spreekt vanzelf, dat de overheid zich bij de bescherming van het nationale cultuurbezit uitsluitend mag laten leiden door overwegingen ontleend aan het algemeen belang. Dat belang is in artikel 1, onder a, verwoord in die zin, dat de beschermingsmaatregelen van het ontwerp slechts zullen kunnen worden toegepast op die goederen, die uit hoofde van hun cultuur-historische of wetenschappelijke betekenis voor Nederland dienen te worden behouden. Dit criterium – hoe algemeen ook – zal de maatstaf zijn, waaraan de bescherming zal dienen te worden getoetst. Daaraan zal enerzijds de Minister gebonden zijn bij zijn beslissing over het al of niet plaatsen op de lijst. Daaraan zal anderzijds de belanghebbende de rechtmatigheid van de plaatsing primair moeten toetsen. Persoonlijke voorkeuren zullen niet geheel zijn uit te sluiten, maar in de administratieve procedure, die de belanghebbende kan aanspannen zal de afdeling Rechtspraak van de Raad van State de ter zake genomen bestuurlijke beslissing daarop nader kunnen onderzoeken.

Verder zal de concretisering van de te hanteren normen niet kunnen gaan, omdat de culturele, historische en wetenschappelijke context van cultuurbezit niet onder één noemer is te brengen. Men kan moeilijk één maatstaf formuleren, waaraan de bescherming van bij voorbeeld de laatste stoomlocomotief, de laatste Hindeloper stoel of de laatste Van Gogh in Nederland zou kunnen worden afgemeten.

Het ligt bepaald niet in de bedoeling op basis van dit wetsontwerp een soort van jacht op waardevolle kunst te ontketenen. Daartoe bestaat ook geen aanleiding aangezien binnen deze kleine wereld (zoals de leden van de D'66-fractie dat uitdrukken) een redelijk overzicht bestaat over wat er daarin omgaat. Dat is in de loop der jaren tot stand gekomen door een actief beleid van alle daarbij betrokkenen, een beleid dat zich niet beperkt tot de studeerkamer, maar de ontwikkelingen op het gebied van de cultuur-historie volgt ook op het terrein van de hulpwetenschappen en aanverwante raakpunten in het dagelijkse leven. Daarenboven mag ik er hierbij nog op wijzen, dat in deze wereld een sterke betrokkenheid bij het gebeuren bestaat, die leidt tot een veelvuldige uitwisseling van gegevens en ideeën, een vaak gezamenlijke aanpak van actuele projecten en een besef van de waarde van het cultuurbezit als zodanig voor de gemeenschap. Dat besef blijkt ook uit de ruime mate, waarin particulier kunstbezit om niet ter beschikking wordt gesteld voor expositie in openbare verzamelingen.

Het lijkt mij weinig raadzaam te trachten het aldus verkregen overzicht over het thans in Nederland aanwezige onvervangbare cultuurbezit te perfectioneren door een intensieve campagne te starten om de hiaten in de aanwezige kennis te achterhalen. Zulks zou naar mijn mening te veel afbreuk doen aan de thans onmiskenbare sfeer van gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het nationale cultuurbezit.

Het voorgaande betoog komt derhalve duidelijk in tegenspraak met de door de leden van de D'66-fractie gesignaleerde «schemersfeer» die uit dit wetsontwerp zou spreken. Zij baseren die kwalificatie behalve op het ontbreken van een voldoende genormeerd aanwijzingsbeleid tevens op het niet openbaar zijn van de beraadslagingen en de adviezen van de commissie. De leden van de P.v.d.A.-fractie voegen daaraan het ontbreken van inspraak voor de eigenaar toe. Men zal zich naar mijn opvatting op dit punt uiterst nuchter moeten realiseren, dat het onderhavige wetsvoorstel vooral zijn betekenis heeft voor die gevallen, waarin het publieke belang van bepaalde nationale cultuurgoederen hetzij wordt ontkend, hetzij niet wordt ingezien, hetzij aan privébelangen wordt ondergeschikt gemaakt. In zulke gevallen zal elke aan plaatsing op de lijst voorafgaande openbaarheid leiden tot het toenemen van de kans op teloor gaan voor het nationale cultuurbezit.

Immers, genoemde overwegingen zullen automatisch kunnen leiden tot een – alsdan legale – beslissing van de eigenaar tot verkoop of op zijn minst verplaatsing van zijn goed naar het buitenland. De gemeenschap heeft op dat moment nog geen instrument in handen om welke transactie dan ook tegen te gaan en een overleg in dit stadium zal alleen maar stimulerend kunnen werken op het snel doorvoeren van zulk een transactie. Een vergelijking met een regeling overeenkomstig artikel 8, tweede lid, van de Monumentenwet gaat niet op. Dat artikel verklaart immers vanaf het moment van kennisgeving van de voorgenomen plaatsing op de lijst enige – conservatoire – maatregelen van die wet onmiddellijk van toepassing. In het onderhavige wetsvoorstel zou zulk een kennisgeving niet minder gevolgen mogen hebben dan de plaatsing op de lijst zelf. Een beperkte werking van de beschermingsmaatregelen zou niet doeltreffend zijn. Ik voeg hieraan onmiddellijk toe, dat gezien vorenstaand betoog, in de meeste gevallen een goed overleg met de eigenaar de gangbare praktijk zal zijn. Indien de eigenaar zelf het initiatief neemt en plaatsing van een hem toebehorend voorwerp op de lijst voorstelt, zal evenzeer de normale procedure dienen te worden gevolgd en mitsdien de commissie gehoord moeten worden.

Evenals de leden van de D'66-fractie ben ik van mening, dat inderdaad aan de samenstelling van de commissie de uiterste zorg dient te worden besteed. Mede ter voorkoming van persoonlijke voorkeuren, waarover de leden van de R.P.F. spreken, ben ook ik van oordeel, dat een vermenging van de positie van adviseur met die van belanghebbende dient te worden voorkomen.

Ik vlei mij met de hoop, dat uit de inleiding van deze memorie aan de leden van de fractie van de R.P.F. mijn opvatting duidelijk is geworden omtrent de vraag op welke voorwerpen de wet betrekking zal hebben. Die komt er op neer, dat ik geen enkele uiting van cultuur daarvan in beginsel uitsluit, maar de omvang daarvan wel beperkt wil houden. Aan een algemeen overzicht van de mogelijke voorwerpen, die voor plaatsing op de lijst in aanmerking zouden komen, wordt thans druk gewerkt. Uit hetgeen hiervoren reeds werd geantwoord op de door de leden van D'66 geplaatste kanttekeningen meen ik mijn vertrouwen te mogen motiveren ten aanzien van bereidheid van particulieren tot spontane medewerking. Op diezelfde gronden ben ik ervan overtuigd, dat van een met «speurwerk» belast ambtenarencorps geen sprake zal zijn.

De principiële vraag, op welke gronden de overheid zich het recht aanmatigt tot een regeling als de onderhavige heeft merendeels reeds zijn beantwoording gevonden in de inleidende beschouwingen van deze memorie. Daar werd reeds opgemerkt, dat de overheidstaak op dit gebied juist voorwaardenscheppend en beschermend is. Gezien de doelstelling van het onderhavige wetsontwerp meen ik, dat optreden van de overheid als uitvloeisel van genoemde taak gerechtvaardigd is. Ik word in die opvatting gesterkt door de wetenschap, dat het ontwerp een evenwichtige verdeling tot stand heeft gebracht tussen deze overheidsverantwoordelijkheid en die van elke burger voor het nationale, in dit geval culturele belang.

In antwoord op de vraag van de leden van de C.P.N.-fractie of het niet wenselijk is de Rijkscommissie voor de Musea uit te breiden met kunsthistorici en eventuele andere kunstkenneren, wijs ik erop dat genoemde commissie reeds sinds enkele jaren uit kunsthistorici, kunstkenneren en museale deskundigen bestaat. Ook de subcommissie van de Rijkscommissie voor de Musea, welke belast wordt met de advisering ten behoeve van de Wet tot Behoud van Cultuurbezit, zal uit ter zake deskundigen zijn samengesteld.

Verscheidene fracties maken kritische kanttekeningen bij de uitspraak, dat overheidsbezit bij voorkeur niet op de lijst zal worden geplaatst. Dit onderwerp is ook reeds ter sprake geweest in het advies van de Raad van State en in het nader rapport aan de Koningin.

In deze reacties dacht ik de mening van de desbetreffende fracties te bespeuren, dat het de bedoeling zou zijn overheidsbezit nimmer op de lijst te plaatsen. Zover wil ik echter niet gaan. De desbetreffende opmerking in de memorie van toelichting heeft beoogd te betogen, dat het opnemen van overheidsbezit op de lijst minder voor de hand ligt. Die mening heeft deels principiële – deels praktische gronden. In de eerste plaats immers heeft de overheid in de loop der jaren een aanzienlijk kunstbezit verworven juist uit het besef, dat de instandhouding van een rijk geschakeerd cultuurbezit een algemeen belang vormt. Het aankoopbeleid van de overheid is mitsdien steeds een belangrijk instrument geweest tot het bewaren van het nationale cultuurbezit en zal dat ook blijven. Het onderhavige wetsontwerp vormt in wezen een complement hierop omdat het dat aankoopbeleid op bepaalde concrete doelen richt. Uit die gezichtshoek bezien, ligt plaatsing van overheidsbezit op de lijst niet erg voor de hand. De rechtsgevolgen voor plaatsing op de lijst zijn immers vooral de beperking in de beschikkingsbevoegdheid van de eigenaar en het voorkeursrecht van de overheid bij o.a. verkoop van het op de lijst geplaatste object. Voor de in het bezit van de rijksoverheid zijnde objecten zou dit betekenen, dat een andere tak van de rijksoverheid bij het maken van bezwaar tegen een voorgenomen verandering van de positie van een cultuurvoorwerp verplicht zou zijn dit voorwerp tegen vergoeding over te nemen. Deze figuur, die niet geheel ondenkbaar is, zou dan wel een eigensoortige regeling vergen, afwijkende van die getroffen in de op artikel 36 van de Comptabiliteitswet gebaseerde Verrekenbeschikking. Dezelfde verplichting zou ten opzichte van lagere publiekrechtelijke lichamen kunnen ontstaan ter zake van door hen aangemelde veranderingen in hun cultuurbezit. Dat zou een geheel nieuw circuit doen ontstaan in de financiële verhoudingen tussen het Rijk en die lichamen naast datgene, wat thans reeds wettelijk is vastgelegd. Mede gezien het feit, dat in de verhouding, zowel tussen de rijksorganen onderling als tussen het rijk en de lagere publiekrechtelijke lichamen voldoende bestuursrechtelijke bijsturingsmogelijkheden voorhanden zijn, beschouw ik hantering daarvan als veel doelmatiger. Bovendien moet ik er nogmaals op wijzen, dat de omvang van het overheidsbezit in overwegende mate is bepaald door het streven naar instandhouding van het nationale cultuurbezit. Besluit men tot het plaatsen van overheidsbezit op de lijst, dan zou dat besluit derhalve een groot deel van dat bezit moeten omvatten. De lijst zou daardoor een omvang krijgen, die haar als bestuurlijk instrument aan waarde zou doen inboeten, niet in het minst doordat haar raadpleegbaarheid voor de burger in het civiele verkeer zou worden bemoeilijkt.

Het is de G.P.V.-fractie niet duidelijk waarom ten aanzien van een gesubsidieerde instelling een subsidievoorwaarde ter controle op het aan- of verkoopbeleid van die instelling noodzakelijk is. Zij verwijzen daarbij naar een passage in het nader rapport aan H.M. de Koningin inzake het advies van de Raad van State over dit wetsontwerp (blz. 20).

De geciteerde opmerking is gemaakt in vervolg op het antwoord op een vraag van de Raad van State of een volledig van overheidswege gesubsidieerd museum ook als een overheidsinstelling is te beschouwen. Het is de bedoeling geweest na de ontkennende beantwoording van de laatstgenoemde vraag te memoreren, dat dergelijke instellingen via subsidievoorwaarden ook aan een controle op hun aan- en vooral verkoopbeleid kunnen worden onderworpen en er evenals bij overheidsorganen buiten dit wetsontwerp mitsdien nog andere instrumenten bestaan om tot behoud van hun cultuurbezit te geraken. Het is niet de bedoeling geweest te stellen, dat het regime van het ontwerp, eenmaal wet geworden, niet op deze instellingen van toepassing zou kunnen zijn.

c. *Beroep*

Ik neem aan dat de leden van de P.v.d.A.-fractie die opmerken dat de zorgvuldigheid ook tot uitdrukking zou kunnen worden gebracht door het scheppen van een behoorlijke beroepsmogelijkheid voor belanghebbenden

die zich door de uitvoering van de regeling gedupeerd achten, daarmee niet bedoelen te stellen dat de beroepsprocedure ingevolge de Wet Arob onvoldoende rechtsbescherming biedt. Ik veronderstel derhalve dat deze opmerking moet worden gezien in het licht van de in het vervolg van hun betoog gestelde vraag omtrent de toepassing van de bezwaarschriftenprocedure waarin ook nieuwe, na de beschikking bekend geworden, feiten in aanmerking worden genomen. Naar aanleiding van deze vraag merk ik op dat zowel mijn ambtsvoorgangers als ik frequent de bezwaarschriftenprocedure van de artikelen 11 e.v. van de Wet Arob hebben toegepast, opdat de klager kan profiteren van de mogelijkheden die deze procedure biedt. Deze handelwijze zal ook met betrekking tot beroepen tegen beschikkingen, gegeven op grond van de hier aan de orde zijnde regeling, worden gevolgd.

In antwoord op de vraag van deze leden hoe tegemoet gekomen kan worden aan het bezwaar van een langlopende procedure wijs ik er op dat de overheidsorganen ingevolge de artikelen 11 en 14, derde lid, van de Wet Arob aan beperkte termijnen zijn gebonden. Voorts voorziet artikel 80 van de Wet op de Raad van State in de mogelijkheid schorsing en/of een voorlopige voorziening te vragen en biedt artikel 81 van die wet de mogelijkheid van een bijzondere procedure voor spoedeisende gevallen.

Met het bovenstaande ben ik gekomen bij het voorstel van de leden van de V.V.D.-fractie om de mogelijkheid te scheppen van een uitspraak in kort geding. Zoals hierboven reeds werd vermeld, is met betrekking tot de hier aan de orde zijnde beschikkingen de president van de Afdeling rechtspraak ingevolge artikel 80 van de Wet op de Raad van State bevoegd een passende voorlopige voorziening te treffen. Ik meen derhalve dat in deze gevallen het rechtsmiddel van een kort geding bij de civiele rechter geen functie heeft. In dit verband zij ook vermeld het arrest Loosdrechtse plessenschap (Hoge Raad 25 november 1977, NJ/ARB 1978, nr. 1) waarin de Hoge Raad overweegt dat niet gezegd kan worden dat artikel 80 van de Wet op de Raad van State aan de belanghebbende een zo onvoldoende rechtsbescherming biedt dat daarnaast nog een taak rechtbank zou overblijven.

De G.P.V.-fractie geeft alsnog in overweging tegen beslissingen genomen krachtens deze wet beroep op de Kroon open te stellen. Deze fractie meent dat een hernieuwde beoordeling door de Kroon de voorkeur verdient omdat de criteria voor beslissingen op grond van deze wet vrij vaag en slecht omlijnd zouden zijn.

Zoals reeds werd betoogd in het Nader Rapport, wordt beleidsvrijheid bij de toepassing van de wet geen toereikend argument geacht om af te wijken van de in de richtlijnen voor de keuze tussen Arob-beroep en beroep op de Kroon (Stcrt. 1981, 56) neergelegde voorkeur voor het stelsel van de Wet Arob.

d. Financiën

Leden van verschillende fracties vragen zich af of het niet wenselijk is het advies van de Raad van State inzake fondsvorming over te nemen. Ik meen, om verschillende redenen, echter van fondsvorming te moeten afzien.

Wil men immers een fonds creëren waaruit daadwerkelijk voorwerpen welke op de lijst van beschermde voorwerpen zijn geplaatst, kunnen worden aangekocht, dan zal dit fonds moeten kunnen beschikken over vrij aanzienlijke sommen welke worden onttrokken aan de algemene middelen. Een fonds van bescheiden omvang daarentegen zal nooit werkelijk toereikend zijn. Het komt mij dan ook juist voor om, wanneer een beschermd voorwerp het land dreigt te verlaten, middelen te zoeken binnen het kader van het stringente begrotingsbeleid. Dit geeft bovendien gelegenheid op dat moment tot de zozeer gewenste afweging te komen van het belang van de onderhavige aankoop van een voorwerp tegenover andere uitgaven.

Bovendien wijs ik erop dat reeds nu, indien zeer kostbare objecten moeten worden aangekocht, een beroep wordt gedaan op particuliere fondsen.

Welk bedrag eventueel met aankopen op grond van de Wet tot Behoud van Cultuurbezit zal zijn gemoeid, is onmogelijk op voorhand te zeggen. Zelfs al ware dit mogelijk, dan nog komt het mij ongewenst voor, dergelijke bedragen te noemen. Op die wijze zou de overheid thans reeds bekend maken welke bedragen zij eventueel voor de aankoop van bepaalde objecten beschikbaar wenst te stellen en zo de markt beïnvloeden.

De artikelen

Artikel 2

De leden van de fractie van D'66 pleiten voor opneming van een bepaling, die verplicht een voornemen tot schrapping van de lijst van te voren bekend te maken, zodat de openbare mening de gelegenheid krijgt zich uit te spreken over wat bij uitstek een openbare zaak is. Zij zijn nl. van mening dat het schrappen van de lijst met evenveel zorg dient te worden omgeven als het plaatsen op de lijst.

In beginsel wordt in het wetsontwerp aan deze voorwaarde voldaan. Inzake beiderlei besluiten wordt immers het advies van de commissie ingewonnen. Deze advisering waarborgt mijns inziens voldoende, dat ook een besluit tot schrapping van een object van de lijst weloverwogen plaatsvindt met als sluitstuk voor de afweging van privébelangen de rechtsgang naar de Arob-rechter. Wat betreft het aspect van een openbare discussie over de vraag of de bescherming van de wet ten opzichte van een bepaald object dient te worden opgeheven, ligt de zaak hier inderdaad wel anders dan ten aanzien van een mogelijke openbare discussie over het voornemen om tot bescherming over te gaan, waarover ik elders in deze memorie een beschouwing lever. Anders dan bij plaatsing op de lijst zal een openbare discussie hier niet het gevaar inhouden, dat een voorwerp het land verlaat.

Een openbare discussie in het algemeen een goede zaak achtende, ben ik dan ook voornemens artikel 2 van het ontwerp aan te vullen met een vijfde lid, volgens hetwelk een adviesaanvraag aan de commissie over een voornemen tot wijziging van vermelding van een voorwerp of verzameling op de lijst met inbegrip van algehele schrapping van de lijst zal worden gepubliceerd in de Nederlandse Staatscourant.

Artikel 4

Met betrekking tot de werking van het voorgestelde artikel 4 stellen de leden van de P.v.d.A. de vraag of het belang van de internationale kunsthandel zou moeten prevaleren boven het belang van het behoud van een belangrijk cultuurogoed.

Onmiskenbaar zou zonder een uitzondering als de onderhavige de kunsthandel met Nederland een terugslag kunnen ondervinden van het in werking treden van deze wet. De wetenschap dat invoer in ons land mogelijkerwijs verlies aan beschikkingsvrijheid zou kunnen betekenen, zou op de geneigdheid daartoe over te gaan beslist nadelig werken. Toch is het niet in de eerste plaats deze overweging geweest onlangs geïmporteerde werken van plaatsing op de lijst uit te sluiten. Veeleer heeft daarbij de gedachte gespeeld, dat een vrij internationaal handelsverkeer mede de mogelijkheid vergroot tot het herstel van leemten in ons kunstbezit en mede ertoe bijdraagt de bereikbaarheid van ons culturele erfgoed te vergroten.

De internationale kunsthandel vervult een nuttige functie bij de uitbouw van ons nationale cultuurbezit tot een cultuurhistorisch en wetenschappelijk geheel. Het vierde lid bedoelt op de hiervoor besproken regel een uitzondering te maken in de zin dat een niet op de lijst geplaatst voorwerp, dat tijdelijk buiten Nederland is geweest, na terugkeer wèl op de lijst kan

worden geplaatst. Ware dit niet zo dan zou de wet op dit punt een lacune gaan bevatten, omdat de eigenaar van een voorwerp zich zelf van plaatsing op de lijst zou kunnen vrijwaren door het tijdelijk buitenslands te brengen. Ook tijdelijke uitvoer zonder deze uitdrukkelijke bedoeling zou dit effect kunnen hebben. Die verplaatsing, of althans het voornemen daartoe, zou overigens ook nauwelijks de grond mogen vormen tot plaatsing op de lijst. Een vernietiging van zulk een beschikking wegens misbruik van recht lijkt mij in zulk een geval verre van denkbeeldig. Toetsingscriterium zal uitsluitend blijven dat van artikel 1, onder a, te weten de cultuur-historische of wetenschappelijke betekenis die tot behoud voor Nederland behoort te leiden. Deze toetsing zal derhalve bij voorkeur reeds in een eerder stadium moeten hebben plaatsgegrepen. Evenmin zal plaatsing op de lijst gedurende het verblijf van het voorwerp in het buitenland enig effect kunnen sorteren. De daaraan voorafgaande uitvoer is nl. geen onrechtmatige handeling geweest en zal dit ook niet met terugwerkende kracht kunnen worden, noch uit strafrechtelijk, noch uit burgerrechtelijk oogpunt.

Wat onder het begrip «tijdelijk verblijf» moet worden verstaan – een vraag die ook van de zijde van het G.P.V. wordt gesteld – komt mij voor een vraag te zijn, die door de jurisprudentie zal dienen te worden ingevuld. De in de memorie van toelichting genoemde voorbeelden kunnen naar believen worden uitgebreid, zoals bijvoorbeeld als tijdelijk bedoelde verhuizing van de eigenaar naar het buitenland, expertise of restauratie buiten de grenzen of anderszins. Het lijkt mij praktisch uitgesloten om voor zo uiteenlopende redenen een wettelijke vorm te construeren.

Artikel 6

De veronderstelling van de leden van de P.v.d.A., dat de teruggaveplicht op grond van het UNESCO-verdrag eveneens zou gelden voor voorwerpen uit particulier bezit, werd hiervoren reeds onder «internationale ontwikkelingen» besproken.

Artikel 7

De fractie van het G.P.V. stelt de vraag of het juist is in het eerste lid van artikel 7 te spreken over het ter veiling brengen «of anderszins» te vervreemden.

Het is correct opgemerkt, dat het ter veiling brengen niet hetzelfde inhoudt als het vervreemden. In het eerste geval maakt men slechts zijn voornemen tot vervreemden kenbaar. Om het verschil tussen deze twee begrippen zuiver te houden, zal in een nota van wijzigingen artikel 7 veranderd worden door de woorden «of anderszins» te schrappen. Overigens houde men in het oog, dat het ter veiling brengen van een beschermd voorwerp tevens een wijziging van de verblijfplaats kan inhouden en ook daarom reeds verboden is. Dat het ter veiling brengen toch expliciet vermeld wordt, vindt zijn oorzaak in de wens buiten twijfel te stellen, dat de verplichting van de Minister niet eerst na de veiling ontstaat.

De leden van de fractie van D'66 vragen naar de reden, waarom in artikel 7, derde lid, het horen van de commissie niet is voorgeschreven ten aanzien van de door de Minister te verlenen toestemming tot het vervoer van een beschermd voorwerp naar het buitenland. Zij achten zulks in verband met de in zulke gevallen vereiste zorgvuldigheid wel noodzakelijk.

Het achterwege blijven van het voorschrift de commissie te horen vindt zijn reden in het streven om bij toestemming de periode zoveel mogelijk te bekorten, alleen al om bij voorbeeld eventuele schadeclaims als gevolg van ongerechtvaardigd uitstel te vermijden. Als de toestemming immers naar het zich laat aanzien dient te worden verleend zijn er dienovereenkomstig minder motieven voor een al te lang uitstel van de beslissing aan te voeren. Toegegeven kan echter worden, dat zulks door een doelmatige

organisatie zal kunnen worden vermeden of althans tot een minimum zal kunnen worden beperkt. Bij nota van wijziging zijn daarom in de eerste volzin van genoemd artikellid achter het woord – Minister – gevoegd de woorden: de commissie gehoord.

Artikel 8

De leden van de fractie van de P.v.d.A. menen, dat het karakter van de in artikel 8 bedoelde voorschriften niet geheel duidelijk is. Het is niet mogelijk op voorhand een algemeen overzicht te geven van de gevallen, waarin deze voorschriften zullen kunnen worden gesteld. Het artikel heeft immers slechts ten doel te voorkomen, dat van de vrij absoluut werkende maatregel van het bezwaar maken gebruik zou moeten worden gemaakt in die gevallen, waarin tegen uitvoering van het aangemelde voornemen op zich zelf niet zo'n bezwaar zou bestaan, indien daarbij althans aan één of meer voorwaarden zou zijn voldaan. Zo zou bij voorbeeld in het geval een bruikleen van een beschermd voorwerp ten behoeve van een expositie in het buitenland aangemeld, daartegen geen bezwaar behoeven te bestaan, mits de bruikleengever in een – schriftelijke – overeenkomst een sluitende regeling treft ten aanzien van bij voorbeeld het tijdig terug brengen in Nederland. Of hieronder eventueel is te begrijpen het voorschrift tot het opleggen van een kettingbeding in een aangemelde overeenkomst tot verkoop valt niet bij voorbaat uit te sluiten al valt te betwijfelen of deze weg doelmatig kan zijn, gezien de beperking die de tweede volzin van artikel 8 aan de strekking van de voorschriften oplegt, nl. dat zij moeten strekken tot voorkoming van het teloorgaan. Buiten Nederland kan naleving van deze wet immers niet worden afgedwongen.

De door de leden van het G.P.V. geconstateerde leesfout in dit artikel: het eerste woord van de tweede volzin luidt abusievelijk – door – in plaats van – deze – wordt in de hierbijgaande nota van wijziging gecorrigeerd.

Artikel 9, tweede lid

De verplichting om een beschermd voorwerp aan de inspecteur te tonen en om vermissing en vernietiging te melden, behoort niet alleen op de eigenaar te rusten maar ook op degene, die het onder zich heeft (bij voorbeeld een museum dat het in bruikleen heeft). Daarin wordt bij de nota van wijziging uitdrukkelijk voorzien.

Artikel 10

Ten aanzien van artikel 10 wordt door de leden van het G.P.V. de vraag gesteld of niet duidelijk uit de gekozen formulering van het eerste lid, onder a, zou moeten blijken, dat het hier gaat om vervreemding resulterend in verkoop naar het buitenland. Hierop kan geantwoord worden dat een dergelijke uitbreiding inbreuk zou maken op het systeem zoals dat door middel van de artikelen 7, 8 en 10 is opgebouwd. De Minister kan slechts bezwaar maken, indien dit is gegrond op de overweging dat het teloorgaan van het voorwerp voor het in Nederland aanwezige cultuurbezit is te duchten, zoals artikel 7, vierde lid, tweede volzin, zegt. Is de teloorgang te duchten ten gevolge van vervreemding, dan geldt het bezwaar als aanbod van de Staat tot aankoop, tenzij aan het bezwaar een voorschrift is gekoppeld, als bedoeld in artikel 8. Men dient er rekening mee te houden, dat ook bij vervreemding binnenslands de vrees kan ontstaan dat het voorwerp verloren gaat.

Artikel 14

De leden van de fractie van de P.v.d.A. achten dit artikel verre van duidelijk. Aan de hand van een analyse van de duur van de totstandkoming van een ministerieel bezwaar komen deze leden tot de vraag, of bij voorbeeld de door een langdurige voorbereidingstijd van de ministeriële beslissing ontstane liquiditeitsmoeilijkheden, die de eigenaar tot een rentedragende

lening nopen, aanleiding kunnen zijn tot vergoeding door de Staat op grond van dit artikel. Voor het geval het gemaakte bezwaar overeenkomstig artikel 10 van het ontwerp niet tot aankoop door de Staat heeft geleid, moet deze vraag bevestigend beantwoord worden. Immers is het maken van bezwaar wél gevolgd door aankoop, dan moeten de door de eigenaar ná het ministeriële bezwaar gemaakte kosten geacht worden in de aankoopprijs te zijn verdisconteerd. Deze veronderstelling wordt echter aan twijfel onderhevig, indien de na het maken van bezwaar door de Staat te betalen aankoopprijs ingevolge artikel 11 overeenkomt met die, welke in de aangemelde ontwerp-overeenkomst was bedongen. Het komt mij voor dat artikel 14 buiten twijfel behoort te stellen, dat dit artikel ook van toepassing is, indien aankoop heeft plaatsgehad waarbij de koopprijs ingevolge artikel 11 van het ontwerp bij voorbaat is gefixeerd. Een daartoe strekkende aanvulling van artikel 14 heb ik de bij deze memorie behorende nota van wijziging opgenomen.

Ik kan niet de mening van deze leden delen, dat het artikel strikt genomen zou betekenen, dat alle kosten ná de overplaatsing op de lijst niet voor vergoeding in aanmerking komen. De wetstekst biedt voor die opvatting geen aanknopingspunten. Uitgaven voor onderhoud en restauratie zijn immers van nut, ongeacht of de Minister bezwaar maakt. Deze uitgaven vallen daarom niet onder de werking van artikel 14. Zij werken door in de waarde van het voorwerp. Evenmin zijn de betaalde verzekeringspremies zonder nut voor de eigenaar. Dat in de toelichting op het onderwerpelijke artikel wordt uitgesproken dat in het bijzonder gedacht wordt aan kosten, die worden gemaakt voordat het voorwerp op de lijst is geplaatst moet vooral worden verklaard vanuit de redenering, dat met name als een voorwerp (nog) niet op de lijst is geplaatst nauwelijks op voorhand met het maken van bezwaar kan worden rekening gehouden. De eigenaar kan in dat geval uitgaven ter voorbereiding van vervreemding hebben gedaan, waarvan het nut door het bezwaar van de Minister geheel of ten dele verloren gaat. Uit het in de voorgaande alinea gevoerde betoog moge mijn opvatting duidelijk zijn, dat de bepaling op voorwerpen, die op de lijst zijn geplaatst, eveneens van toepassing is.

Ten slotte moge ik nog opmerken, dat de voorgestelde bepaling ook van toepassing is op gevallen waarin andere handelingen dan vervreemding van lijst-objecten overeenkomstig artikel 7 worden aangemeld. Deze leiden immers niet tot aankoop, zoals één der criteria van artikel 14 luidt, zodat eventuele vergeefs gedane uitgaven te dier zake voor schadevergoeding in aanmerking kunnen komen.

Artikel 18, lid 2, te ingrijpend?

De leden van de R.P.F.-fractie vragen zich af of de verplichting van de bewoners van een pand, waar zich een beschermd voorwerp bevindt, dat aan de toezicht houdende ambtenaren te tonen, niet te diep ingrijpt in de privacy van de bezitter van een kunstvoorwerp. Zij expliciteren die vraag nader door zich vervolgens af te vragen of de bezitter niet meer is dan museumhouder.

Uit de laatstgemelde vraag is het mij duidelijk geworden, dat de redactie van het onderhavige artikel niet geheel de bedoeling weergeeft. Deze bedoeling houdt immers slechts in, dat de met toezicht belaste ambtenaren moeten kunnen controleren of een beschermd voorwerp nog ter plaatse aanwezig is, het moeten kunnen fotograferen e.d. en daartoe van de bewoner van de woning kunnen vorderen, dat deze hen dat voorwerp toont. Ten onrechte vaak wekt de redactie van het voorgestelde artikel de indruk, alsof de bewoner het voorwerp voor een ieder ten toon zou moeten stellen.

Bij nota van wijziging zal het artikel dienovereenkomstig worden verduidelijkt door achter het woord bewoner in te voegen het woord – hen –.

Artikel 21

Ten slotte vraagt het G.P.V. om in de tekst van artikel 21 te vermelden ter uitvoering van welke artikelen deze algemene maatregelen van bestuur nodig zouden zijn. Het openhouden van de mogelijkheid op grond van dit artikel nadere regels te stellen heeft niet betrekking op concrete bepalingen van het ontwerp. Het heeft veeleer ten doel slagvaardig te kunnen reageren in elke – niet voorziene – situatie, waarin een uitwerking in details van een of meer bepalingen in de wet onheil, dat door het ontbreken van zulk een uitwerking dreigt, kan voorkomen.

De Staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk,
H. A. de Boer